

выделяют: неадекватную самооценку, низкий уровень автономии, эмоциональная неустойчивость и др.

*The paper presents a detailed analysis of social and psychological factors affecting the development of body image. In a brief historical excursus represented milestones in the development of body image problems both foreign and domestic literature . On the basis of theoretical analysis identified the key factors affecting the development of the body image . Conventionally, they can be divided into external social , including: media , fashion, toys industry , the influence of peers, family relationships and internal psychological characteristics that have individual character . Among the latter, researchers have identified : inadequate self-esteem, low levels of autonomy , emotional instability , etc.*

I.O. Лапченко (м. Київ)

## **ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАВДАННЯ МАГІСТРАТУРИ**

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Проблема готовності до здійснення професійної діяльності є однією з актуальних для української вищої освіти. Однак її розв'язання пов'язано з багатьма невирішеними питаннями в теоретичному та практичному контексті. Зокрема, не існує однозначного розуміння сутності поняття «готовність до професійної діяльності», а відмінності в його визначенні, що мають місце у різних авторів, свідчать про суперечливість існуючих точок зору та про неузгодженість процедур дослідження. Однозначно зазначається, що це поняття набуло останнім часом в концептуальному апараті психології відносно самостійного наукового статусу.

Крім того, десятиліттями закріплювалася тенденція, згідно з якою наявність у фахівця вченого ступеня певної предметно-наукової галузі означає його компетентність у викладацькій діяльності. При цьому знижується цінність магістерської освіти, яка за стандартом має формувати готовність до викладацької діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій** проводився у двох напрямках: у проблемі визначення готовності до викладацької діяльності та аналізі проблеми педагогічної підготовки магістрів. Проблема готовності до професійної діяльності найбільш ґрунтовно й послідовно досліджувалася такими вченими, як К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко і Л. Кандилович, В.Іванова, Л. Кондрашова, З. Курлінд, В. Моляко, О. Мороз, В. Сластьонін, Л.Яновська та інші.

В останні десятиліття наукова громадськість звернулася до проблеми підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів, яка у Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI столітті визначається важливою умовою модернізації освіти (З. Єсарева, Н. Ільїн, І. Ісаєв, Е. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Степашев). При цьому система підготовки педагогічних кадрів для вищих навчальних закладів розглядається переважно у зв'язку із створенням ступеневої освіти (В. Андрущенко, І. Бех, А. Богуш, І.Зязюн, М.Степко та інші).

Дослідження О. Абдуліної, Ф. Гоноболіна, С. Кондратьєвої, В. Крутецького, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, І. Лернера, А. Маркіної, Л. Мітіної, В. Сластьоніна, О. Щербакова розкривають особливості діяльності та особистості педагога, що впливають на пошук підходів до підготовки майбутнього викладача в системі вищої освіти. Розробляється концепція університетської педагогічної освіти (А. Алексюк, Л. Коваль, Л. Нечепоренко, В. Сагарда), досліджується методологія та історія педагогічної освіти в Україні і закордоном (О. Глузман, В. Луговий, В. Майборода, Л. Пуховська).

Дослідження педагогічної підготовки магістрів можуть базуватися на теоретико-методологічних працях Ю. Бабанського, І. Беґа, Г. Васяновича, Б.Гершунського, С. Гончаренка, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кременя, І.Лернера та ін.; працях з дидактики

професійної освіти А. Алексюка, Б.Голуба, Р. Гуревича, О. Дубасенюк, В. Лозовецької, Н. Ничкало, В.Стрельнікова, М. Фіцули, П. Юцявічене та ін.; працях з педагогічної психології Г. Балла, Л. Виготського, П. Гальперіна, Г. Костюка, В. Моляко, Н. Побірченко, В. Семиченко, Б. Федоришина та ін.; працях з професійної спрямованості навчання М.Борисенко, Л. Вороніної, О. Дубинчук, Н.Лошкарьової, В.Максимової, В. Паламарчука, Л. Савельєвої, Н. Федорової, Л. Хромової; працях, спрямованих на пошук шляхів підвищення результативності підготовки студентів магістратури (В. Бондар, О. Мороз, В. Мороз, З. Сліпкань).

Не зважаючи на досить велику кількість досліджень, вони не дають повної картини розуміння готовності до викладацької діяльності в контексті підготовки магістрів.

**Формування цілей статті.** Мета статті полягає в окресленні сутності готовності до викладацької діяльності через визначення специфіки такої діяльності, а також аналіз змісту та технології педагогічної підготовки студентів магістратури.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Введення поняття психологічної готовності до діяльності у науковий обіг пов'язується із розробками білоруських дослідників М. Дьяченко і Л. Кандиловичем [3]. Науковці наголошують про необхідність виділення із сукупності чинників, що зумовлюють продуктивність діяльності, того психологічного компонента, який за певних умов відіграє вирішальну роль в опануванні тим чи іншим її видом. Отже, ними готовність трактується як умова успішного виконання професійної діяльності, що має формуватися і вдосконалюватися самою людиною та всією системою заходів, які проводяться державою. Водночас психологічна готовність є не лише передумовою для виконання будь-якої діяльності, а і її результатом.

Поняття та сутність терміну «готовність» у вітчизняній науці досліджується відносно до різних підходів, серед яких:

– особистісний (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, А. Ковалев, І.Кон, В. Крутецький, О. Леонтьєв, В. Мерлін, С. Рубінштейн, В. Сафін, В.Столін, І. Чеснокова та ін.);

– функціональний (В. Алаторцев, Ф. Генев, Є. Ільїн, А. Леонов, Н. Левітов, В. Мишкіна, Л. Нерсесян, В. Пушкін та ін.);

– системний (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, А. Брушлинський, Л. Виготський, В. Зинченко і В. Гордон, Я. Коломинський, Т. Кудрявцев і А. Сухарев, В. Шадриков та ін.);

– особистісно-діяльнісний (А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандилович, Е. Климов, О. Пасько, К. Платонов, Е. Чугунова) [8].

Аналіз змісту зазначених підходів показав, що психологічна готовність до професійної діяльності включає, з одного боку, фахові знання, уміння та навички; а з іншого – риси особистості: переконання, здібності, інтереси, професійну пам'ять, властивості мислення та уваги, професійну спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечують успішне виконання професійних функцій. Таким чином, зміст психологічної готовності до професійної діяльності вміщує інтегральні характеристики особистості, до яких відносяться інтелектуальні, емоційні та вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, професійні здібності.

Нашим наступним завданням стало розкриття специфіки викладацької діяльності як професійної. Вона трактується як особливий вид педагогічної діяльності, що передбачає необхідність спеціальної підготовки майбутнього викладача, яка має включати не лише предметні знання та уміння, а й особистісні якості. Адже у досягненні позитивного результату у навчально-виховному процесі ВНЗ провідне місце належить саме викладачеві. Від його уміння організувати цей процес залежить успіх у подальшій діяльності студентів, а згодом і фахівців.

Однією з особливостей діяльності викладача виступає її об'єкт – студент, доросла людина, яка вже має сформовану систему знань, умінь, навичок, озброєна певним життєвим досвідом та методами самостійного оволодіння знаннями. Тому перед викладачем стоїть завдання – підготувати спеціаліста-професіонала, перетворивши об'єкт на суб'єкт діяльності.

Викладацька як вид професійної діяльності має змістом процес організації навчальної діяльності студентів, спрямованої на засвоєння ними предметного соціокультурного досвіду як основи та умови розвитку, процес організації власної діяльності. Результатом викладацької діяльності є розвиток студента, його особистісне, інтелектуальне вдосконалення, становлення його як особистості, як суб'єкта діяльності [1, с. 23-27].

Особистість викладача завжди відображає соціальну роль, однак ніколи не зводиться тільки до неї. Суспільству потрібні фахівці з певними властивостями, здібностями, знаннями, вміннями, навичками, які вони отримують завдяки діяльності викладача. У такому розумінні викладач відіграє соціальну роль, виконує важливу соціальну функцію. Становлення особистості викладача передбачає свідомий вибір, прийняття і виконання людиною соціальної ролі викладача. Тобто особистість викладача розглядається насамперед в соціально-психологічному аспекті, а вже потім – у професійно-психологічному [9, с. 12].

Дослідження будь-якого явища передбачає розкриття його структури. В цьому аспекті в літературі спостерігається певна розробленість в межах структури педагогічної діяльності, що може бути перенесено і на викладацьку (Л.Кондрашова, І. Кучерявенко, В.Моляко і М. Смульсон та ін.). Ми виділяємо динамічну структуру психологічної готовності до складних видів діяльності, до яких відносимо й викладацьку, яку запропонували В.Моляко та М. Смульсон [7]. На їхню думку, це цілісне утворення, що включає властивості різних особистісних сфер: мотиваційні (потреба успішно виконувати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення домогтися успіху і показати себе з кращого боку); пізнавальні (розуміння обов'язків, трудового завдання, оцінка їх значущості для досягнення кінцевих результатів діяльності і для себе особисто, уявлення ймовірних змін обстановки тощо); емоційні (почуття професійної та соціальної відповідальності, впевненість в успіху, наснага); вольові (управління собою, мобілізація сил, зосередження на завданні, подолання сумнівів й страху). Враховуючи дану структуру, яка також відображає специфіку викладацької діяльності, розвиток психологічної готовності студентів до неї обумовлений всією системою навчально-виховної роботи вищої школи.

З. Єсарова, з якою ми погоджуємося, називає основною особливістю діяльності університетського викладача постійну взаємодію наукової та педагогічної творчості [4]. Це пояснюється відмінною особливістю сучасної вищої освіти, яка полягає в тому, що наука все більше втручається у навчально-виховний процес вищої школи. У функцію викладача входить перетворення наукової інформації на навчальну на рівні сучасної науки, що пов'язано з проблемою співвідношення науки та навчального предмету у вищій школі. Щоб успішно перекоструювати наукову інформацію, викладач має виконати теоретичну роботу в галузі своєї науки, після чого відібрати необхідну інформацію на основі дидактичних принципів.

Для наукової й педагогічної діяльності викладача, на думку З. Єсарової, властива спільна чотирикомпонентна структура, яка включає конструктивний, організаторський, комунікативний та гностичний компоненти. Відмінність складає різне поєднання цих компонентів в структурі кожного з видів діяльності викладача. Крім того, педагогічний та науковий професіоналізм формується в умовах самостійної практичної діяльності, а основи наукової і педагогічної творчості мають бути закладені системою вищої освіти і слугувати головним показником її якості.

Якщо педагогічну діяльність розглядати як процес розв'язання безкінечного ряду педагогічних завдань, то основне педагогічне завдання навчання і виховання у вищій школі вирішується викладачем через перетворення навчання студентів на їх самоосвіту, зовнішньої регуляції їх дій та вчинків на саморегуляцію. Іншими словами, викладач перетворює педагогічні цілі на психологічні цілі студента. Розв'язати це найскладніше завдання він може лише, якщо усвідомить загальну мету, поділить її на часткові та супідрядні цілі, сформулює їх у вигляді педагогічних задач. Ієрархія цілей, супідрядність завдань характерні для будь-якої діяльності, однак для педагогічної особливо важливим є чітке усвідомлення цієї ієрархії в силу складності та суперечності самого педагогічного процесу.

Узагальнення отриманих даних дає можливість визначити специфічність діяльності викладача вищої школи, що відображає особливості його професійно-педагогічної діяльності. Специфічними виступають: мета викладацької діяльності (що є соціальною, динамічною, такою, що має бути прийнятою не лише педагогом, а й студентом), її об'єкт (що одночасно є активним суб'єктом, складною саморегулюючою системою), засоби (як матеріалізовані предметні способи опрацювання змісту), форми організації (лекції, семінарські та практичні заняття, лабораторні роботи, консультації, колоквиуми, заліки й іспити, різноманітні форми організації самостійної роботи студентів, наукові студентські семінари, конференції тощо), зміст (як чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання в навчальному закладі, закріплене в навчальних планах, навчальних програмах, підручниках, посібниках), функції, а також ті принципи, на яких ґрунтується освітньо-виховний процес у конкретному вищому навчальному закладі.

Відповідно, підготовку до викладацької діяльності слід розглядати у контексті розвитку особистості. У зв'язку з цим основу формування готовності до професійної діяльності складають не лише розвиток операційно-технічних умінь та навичок, а й визначення готовності як інтегрального утворення, як комплексної здібності. Вказане підкреслює актуальність організації такої підготовки магістрів, яка буде суттєво відрізнятися від традиційної підготовки бакалавра, спеціаліста.

Аналіз науково-педагогічної літератури та практичної діяльності вищих навчальних закладів свідчить, що теорія і методика педагогічної освіти магістрів залишається недостатньо розробленою. Як зазначає С.Вітвицька, в Україні магістратура знаходиться на етапі становлення, більше того нині фактично не існує цілісної концепції педагогічної підготовки магістрів, що, безумовно, не задовольняє потреби педагогів і держави [2].

При плануванні фахової підготовки магістрів слід керуватися Законом України «Про вищу освіту», в якому чітко зазначено, що магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності. (стаття 8) [5]. Особлива увага приділяється педагогічній підготовці магістрів і наголошується, що оволодіння педагогічними знаннями, уміннями та навичками є важливою умовою формування педагогічної культури викладача вищого навчального закладу будь-якого профілю: «Посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку» (стаття 48) [5].

Результати опитування, проведене серед студентів випускних курсів Інституту педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, показали, що домінуючим мотивом вибору ними вступу до магістратури є бажання не працювати викладачем у вищому навчальному закладі, а отримати «максимально можливий рівень вищої освіти», чим розширити свої потенційні можливості на подальшу діяльність. Тобто в 80% студентів

магістратури не цікавить наукова та науково-педагогічна діяльність, що відповідним чином відображається на їхньому досить формальному засвоєнні тих навчальних дисциплін, що спрямовані на формуванні компетентності викладача вищої школи. Пояснюється це також і позицією роботодавців, які віддають перевагу магістрам, ніж спеціалістам.

Аналіз навчального плану підготовки ОКР «магістр» показав не менш формальний підхід до формування мотивації майбутніх викладачів. Зокрема, значна кількість навчальних дисциплін передбачає теоретичне оволодіння знаннями щодо організації управління навчальним процесом в ВНЗ, філософії освіти, економіки вищої школи тощо. На нашу думку, на формування готовності майбутніх магістрів до здійснення викладацької діяльності як особистісної якості орієнтовані лише «Педагогіка вищої школи», «Психологія вищої школи» та «Методика викладання у ВНЗ». Відповідно, розробка методів формування у майбутніх викладачів професійно важливих якостей, що забезпечують готовність до фахової діяльності, залишається найбільш уразливим місцем в системі професійної підготовки. Адже у викладанні цих дисциплін часто не ставиться комплексне завдання формування готовності до викладацької діяльності. В такому контексті набувають актуальності розробки впровадження інноваційних, інтерактивних технологій навчання в магістратурі, про що вказують більшість науковців-педагогів, які вводять поняття науково-педагогічної компетентності як провідної для майбутнього магістра.

Аналіз принципів Болонської декларації та вітчизняних психолого-педагогічних досліджень засвідчив важливість розробки головних принципів педагогічної підготовки здобувачів ступеня магістра в університетах (Л.Лебедик [6, с. 185]). Перша група принципів стосується змісту, друга – організації, форм і методів цієї підготовки. До першої групи зачисляємо такі принципи: пріоритетності досягнення цілей, усвідомленої перспективи, подвійності когнітивної навчальної мети, поділу змісту предметного пізнання. Організацію, форми і методи цієї підготовки будували на принципах технологічності навчання і підготовки до діяльності викладача, варіативності, ергономічності, гнучкості, індивідуального консультування.

**Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Суттєві перетворення суспільного життя сприяють змінам у системі освіти щодо формування психологічної готовності до викладацької діяльності як інтегральної особистісної якості майбутнього фахівця, здатного самостійно і вільно орієнтуватися в науково-педагогічній діяльності. Крім того, сучасні вимоги до підготовки фахівців з вищою освітою потребують термінового перегляду та прийняття нових законодавчих актів, в яких обґрунтувати відмову від ОКР «спеціаліст» і введення двох видів ОКР «магістр» – магістр-викладач та магістр-професіонал. В цьому контексті потребують розробки питання наступності у підготовці педагогів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, а також змісту, форм, методів підготовки студентів магістратури і технології підготовки магістрів до інноваційної діяльності.

### Література

1. Базова Н.В. Педагогика и практическая психология / Базова Н.В. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с.
2. Вітвицька С.С. Теоретичні засади підготовки магістрів в умовах ступеневої педагогічної освіти – Електронний ресурс – <http://studentam.net.ua/content/view/7736/97/>(дата обращения: 28.03.2014).
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976.–175с.
4. Есарова З. Ф. Особенности деятельности преподавателя высшей школы. Монография. / З.Ф. Есарова. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1974. – 112 с.

5. Закон України «Про вищу освіту» №2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р. – Електронний ресурс – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>(дата обращения: 28.03.2014).

6. Лебедик Л. Принципи педагогічної підготовки майбутніх магістрів економіки як викладачів вищої школи/ Л.Лебедик // Вісник Львівського університету. Серія педагогіка. – 2009. – Вип. 25. Ч. 3. – С. 183–190.

7. Моляко В.А. Психологическая готовность к труду на современном производстве/ В.А. Моляко, М.Л. Смутьсон. – Киев : Знание, 1985. – 14 с.

8. Пасько О.Н. Теоретические аспекты готовности как основа компетентностного подхода в профессиональной подготовке сотрудников милиции / О. Н. Пасько [Электронный ресурс] // Психология и право – 2013. – №1. – URL: <http://psyjournals.ru/psyandlaw> (дата обращения: 17.07.2013).

9. Психолого-педагогічна модель особистості викладача вищої школи – Електронний ресурс – <http://ua.textreferat.com/referat-10923-1.html> (дата обращения: 17.07.2013).

*В статтє представлен теоретический анализ проблемы определения понятия «психологическая готовность к преподавательской деятельности», раскрыты специфические особенности данного вида деятельности, а также характеризированы требования к педагогической подготовке магистров. Основной особенностью преподавательской деятельности названо постоянное взаимодействие научного и педагогического творчества, которое заключается в преобразовании научной информации в учебную на уровне современной науки. В статтє указывается на незаинтересованность студентов магистратуры заниматься научной и преподавательской деятельностью, а также на необходимость совершенствовать учебные планы с учетом формирования готовности к осуществлению деятельности преподавателя.*

*The paper presents a theoretical analysis of the problem of the definition of "psychological willingness to teaching," disclosed the specific features of this type of activity, and are characterized in teacher training requirements for masters. The main feature of teaching called constant interaction of scientific and pedagogical creativity, which is the conversion of scientific information in the curriculum at the level of modern science. The article points to the disinterest of graduate students to engage in research and teaching, as well as the need to improve curricula, taking into account the formation of readiness for the implementation of the teacher.*

О.І. Маляр (м. Вінниця)

## ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОЇ СФЕРИ З ЕМОЦІЙНИМИ ПРОЯВАМИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

**Постановка проблеми.** Емоційні реакції і поведінка людини залежить від взаємодії з оточуючими та є основним аспектом суспільного життя. У свою чергу, дії, вчинки та поведінка залежать від емоційних реакцій, настроїв. Любов, радість, сум, горе, обурення впливають на спілкування, ставлення людей один до одного. Нездатність регулювати емоції може викликати конфліктні ситуації. Такі непорозуміння часто виникають у дітей з дорослими, внаслідок неадекватних проявів емоцій та емоційних реакцій. Довільність емоційної регуляції займає важливе місце у структурі особистості. Вміння регулювати емоції сприяє позитивному розвитку особистості, її успіху у